

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

УДК: 342.57

DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2019-4\(6\)-34-41](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2019-4(6)-34-41)

*Буткова Олена Ярославівна, аспірант кафедри державно-правових дисциплін Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка, вулиця Донецька, 1, Сєвєродо-нецьк, Луганська область, 93400, e-mail: kuznetsovalena85@gmail.com, тел.: (063) 939-99-71
ORCID: 0000-0002-0941-1004*

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ГЕНДЕРНО-ПРАВОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розкрито конституційно-правові засади здійснення громадської гендерно-правової експертизи в Україні. Розглянуто міжнародне та національне законодавство, яке регулює дотримання принципу рівності прав жінки та чоловіка. У статті визначено об'єкт, суб'єкт, предмета та мету громадської гендерно-правової експертизи. Зазначено, що гендерна рівність є ознакою розвиненої демократичної держави. В Україні час від часу гостро піднімається питання щодо дискримінації прав тієї чи іншої статті. У зв'язку із цим, у вітчизняному законодавстві процес закріплення принципу рівності прав жінки і чоловіка триває і до сьогодні. Громадський контроль є одним із ефективних механізмів, який здатний врегулювати такого роду питання. Однією із форм такого контролю є громадська експертиза. Визначено, що чинне законодавство, яке регулює проведення громадських гендерно-правових потребує вдосконалення шляхом прийняття норм, які б передбачали проведення громадської гендерно-правової експертизи чинних законодавчих актів, а також норм, які будуть визначати механізм проведення громадської гендерно-правової експертизи проектів нормативно-правових актів і законодавства та закріплення норм, які будуть регулювати порядок врахування висновків громадської експертизи органами публічної влади. Можливість проведення громадської гендерно-правової експертизи має бути передбачена і на рівні діяльності органів місцевого самоврядування. Зроблено висновок, що громадська гендерно-правова експертиза проектів нормативно-правових актів є важливим етапом у процесі нормотворення. Проведення такого виду експертиз є одним з найефективніших способів контролю за дотриманням принципу рівності прав жінки та чоловіка. Здійснення гендерно-правової експертизи саме інститутами громадянського суспільства сприяє утвердженню демократії участі, відображенню громадської думки, захисту суспільних інтересів та унеможливленню дискримінації на підставі статті.

Ключові слова: громадськість, громадська гендерно-правова експертиза, Україна.

CONSTITUTIONAL AND LEGAL GROUNDS OF PUBLIC GENDER AND LEGAL EXAMINATION IN UKRAINE

Abstract. The article defines the constitutional and legal principles of public gender and legal examination in Ukraine. The article describes the international and national legislation regulating observance of the principle of equality between women and men. The article identifies the object, subject and purpose of public gender and legal expertise.

The article states that gender equality is a hallmark of a developed democratic state. In Ukraine, from time to time the issue of discrimination of the rights of an article is strongly raised. In this regard, the process of consolidation of the principle of equality between women and men continues in the domestic legislation to this day. Public control is one of the effective mechanisms that can address this kind of issue. One form of such control is public examination.

The author points out that Legislation governing the conduct of public gender-based legislation needs to be improved. Parliament must adopt rules that would provide for a public gender examination of existing legislation, norms that will determine the mechanism of conducting public gender legal examination of draft normative legal acts and legislation and rules that will regulate the procedure for taking into account the findings of public expertise by public authorities. The possibility of conducting public gender-legal expertise should also be envisaged at the level of activity of local self-government bodies.

It is concluded that public gender examination of draft legal acts is an important step in the process of normalization. Carrying out this type of expertise is one of the most effective ways to monitor compliance with the principle of equality between women and men. Gender and legal expertise conducted by civil society institutions contributes to the promotion of participatory democracy and the protection of the public interest.

Keywords: public, public gender legal expertise, Ukraine.

Постановка проблеми. Гендер-на рівність є ознакою розвиненої демократичної держави. В Україні час від часу гостро піднімається питання щодо дискримінації прав тієї чи іншої статті. У зв'язку із цим, у вітчизняному законодавстві процес закріплення принципу рівності прав жінки і чоловіка триває і до сьогодні. Громадський контроль є одним із ефективних ме-

ханізмів, який здатний врегулювати такого роду питання. Однією із форм такого контролю є громадська експертиза.

Метою громадської експертизи є встановлення відповідності будь-якої діяльності органів публічної влади пріоритетам громадянського суспільства, захисту суспільних інтересів, відображення суспільних думок, потреб,

та недопущення прийняття органами публічної влади некоректних та некомпетентних рішень у будь-якій сфері [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковій юридичній літературі гендерно-правовій експертизі приділяється дуже мало уваги, питання поняття та змісту гендерно-правової експертизи досліджувалось небагатьма українськими вченими, серед яких І. Грицай [2], О. Дашковська [3], В. Нестерович [4, 5, 6], В. Федоренко [7, 8] та інші. Однак, питання конституційно-правових засад здійснення громадської гендерно-правової експертизи українським вченими майже не досліджувалось.

Формування цілей. Метою цієї статті є розкриття конституційно-правових засад здійснення громадської гендерно-правової експертизи в Україні.

Виклад основного матеріалу. Статтею 21 Конституції України гарантується, що усі люди є вільними і рівними у своїй гідності та правах. Стаття 24 Основного закону передбачає, що рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям [9]. Окремо на гендерну рів-

ність вказано у виборчому праві, на що вже зверталася увага в українській юридичній науці [4].

Міжнародний пакт Організації Об'єднаних Націй про громадські та політичні права 1966 року ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.73 статтею 3 передбачає, що держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються забезпечити рівне для чоловіків і жінок право користування всіма громадянськими і політичними правами, передбаченими в цьому Пакті [10].

Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року зобов'язує держави-сторони вживати в усіх галузях, і зокрема в політичній, соціальній, економічній і культурній, всіх відповідних заходів, включаючи законодавчі, щодо забезпечення всебічного розвитку та прогресу жінок, з тим щоб гарантувати їм здійснення і користування правами людини та основними свободами на основі рівності з чоловіками [11]. Рівність прав чоловіків та жінок передбачена рядом інших міжнародно-правових актів, зокрема, Загальною декларацією прав людини 1948 року; Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та протоколами до неї; Конвенцією Міжнародної організації праці № 100 про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності 1951 року; Конвенцією Міжнародної організації праці № 156 про рівне ставлення і рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками 1981 року; Пекінською декларацією 1995

року; Європейською соціальною хартією (переглянута) 1996 року та ін.

Така кількість міжнародних нормативно-правових актів свідчить, що в міжнародною спільнотою велика увага приділяється питанню забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Значна кількість цих норм відображена і в національному законодавстві. Однак, крім декларативних норм у правовій системі повинен бути передбачений і чіткій механізм реалізації зазначеного принципу.

В науковій літературі гендерна рівність визначається як «правове становище, гарантування будь-яким особам, незалежно від статі, можливості однакової реалізації своїх прав, бажань, задумів, утілення ідей, учинення дій, отримання гендерно-незалежних результатів праці, професійної, громадської, політичної діяльності тощо» [2; с. 14].

Одним із механізмів контролю дотримання принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків є проведення гендерно-правової експертизи. Зазначена експертиза є важливим елементом у прийнятті нормативно правових актів, який сприяє недопущенню прийняття норм, які порушуються принцип гендерної рівності. Український вчений В. Нестерович зазначає, що «гендерно-правова експертиза проводиться з метою виявлення в чинних нормативно-правових актах та проектах нормативно-правових актів факторів, що сприяють або можуть сприяти дискримінації за ознакою статі» [5; с. 71].

Проведення гендерно-правової експертизи в Україні передбачено Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і

чоловіків», відповідно до якого під гендерно-правовою експертизою розуміється аналіз чинного законодавства, проектів нормативно-правових актів, результатом якого є надання висновку щодо їх відповідності принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків [12].

Законом України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» передбачено проведення антидискримінаційної експертизи, яка передбачає проведення аналізу проектів нормативно-правових актів, за результатами якого надається висновок щодо їх відповідності принципу недискримінації [13]. Вперше порядок проведення гендерно-правової експертизи визначався постановою Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2006 р. N 504 «Про проведення гендерно-правової експертизи» [14], який передбачав проведення гендерно-правової експертизи одним суб'єктом Міністерством юстиції. Можливість громадських організацій, фізичні та юридичних осіб проводити громадську антидискримінаційну експертизу проектів нормативно-правових актів щодо їх відповідності принципу недискримінації за ознакою статі передбачена Законом України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні».

Важливим кроком у розвитку цього напрямку стало прийняття Порядку проведення гендерно-правової експертизи затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2018 р. № 997 (далі – Порядок № 997), яким розширено коло суб'єктів проведення гендерно-правової експертизи. Таким чином, за ініціативою фізичних, юридичних осіб та громад-

ських об'єднань може проводитися громадська гендерно-правова експертиза проектів нормативно-правових актів [15].

Однак, Порядок № 997 має ряд недоліків, зокрема, на відміну від Міністерства юстиції України, яке наділене повноваженнями проведення гендерно-правової експертизи законодавства та проектів нормативно-правових актів в усіх сферах законодавства, Порядком № 977 визначено, що громадська гендерно-правова експертиза може здійснюватися лише щодо проектів нормативно-правових актів. Зазначене положення обмежує громадянське суспільство у здійсненні громадської гендерно-правової експертизи чинного законодавства.

Важливим недоліком є те, що Порядком № 977 визначено механізм проведення гендерно-правової експертизи законодавства та проектів нормативно-правових актів лише Міністерством юстиції, та відсутній порядок проведення гендерно-правової експертизи фізичними, юридичними особами та громадськими формуваннями. Також, Порядком № 977 не визначено яким чином висновок громадської гендерно-правової експертизи буде враховуватися, і чи буде враховуватися взагалі.

Тому вважаємо, що чинне законодавство, яке регулює питання проведення громадських гендерно-правових експертиз потребує вдосконалення шляхом прийняття норм, які б передбачали проведення громадської гендерно-правової експертизи чинних законодавчих актів, а також норм, які будуть визначати механізм проведення громадської гендерно-правової експертизи проектів

нормативно-правових актів і законодавства та закріплення норм, які будуть регулювати порядок врахування висновків громадської гендерно-правової експертизи органами публічної влади. Можливість проведення громадської гендерно-правової експертизи має бути передбачена і на рівні діяльності органів місцевого самоврядування [6].

В науковій літературі виділяються декілька етапі проведення гендерно-правової експертизи. Перший етап полягає у визначенні доцільності правового регулювання тих чи інших суспільних відносин, чи ці відносини можуть регулюватися нормами моралі. Другий етап передбачає перевірку системної ієрархічності структури законодавства з питань гендерної рівності (від Конституції України до нормативно-правових актів з найменшою юридичною силою). Третій етап полягає у перевірці системності галузевої структури законодавства з питань гендерної рівності [3].

Громадська гендерно-правова експертиза, як і будь-який процес має свою структуру: суб'єкт, об'єкт, предмет та мету. Суб'єктом громадської гендерно-правової експертизи є фізичні, юридичні особи та громадські об'єднання. Варто зазначити, що проведення гендерно-правової експертизи проектів нормативно-правових актів потребує використання спеціальних знань, тому для ефективного результату цього виду експертиз необхідно залучати фахівців у відповідній галузі права. Об'єктом громадської гендерно-правової експертизи є проект нормативно-правового акту. Предметом громадської гендерно-правової експертизи є відповідність проекту

нормативно-правового акту принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Метою проведення гендерно-правової експертизи є: проведення комплексного дослідження законодавства та проектів нормативно-правових актів у частині їх відповідності міжнародним договорам України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та резолюціям міжнародних конференцій, міжнародних організацій, їх органів з прав людини стосовно дотримання принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; запобігання прийняттю та наявності нормативно-правових актів, положення яких не відповідають принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків [15].

Висновки. Громадська гендерно-правова експертиза проектів нормативно-правових актів є важливим етапом у процесі нормотворення. Проведення такого виду експертиз є одним з найефективніших способів контролю дотримання принципу рівності прав жінки та чоловіка. Здійснення гендерно-правової експертизи саме інститутами громадянського суспільства сприяє утвердженню демократії участі, відображенню громадської думки, захисту суспільних інтересів та унеможливленню дискримінації на підставі статті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вітвіцький С. Громадська експертиза в умовах розвитку громадянського суспільства. *Юридичний вісник*. 2014. № 1. С. 6-11.

2. Грицай І. О. Принцип гендерної рівності у соціально-економічній сфері на місцевому рівні: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Приватне та публічне право*. 2018. № 2. С. 3-7.

3. Дашковська О. Р. Гендерно-правова експертиза законодавства як інструмент забезпечення рівноправності статей. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2014. Вип. 10-1(1). С. 8-10.

4. Нестерович В.Ф. Зміст та структура суб'єктивного виборчого права в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. Спеціальний випуск № 3. С. 163-169.

5. Нестерович В.Ф. Конституційно-правові види громадської експертизи в Україні. *Експерт: Парадигми юридичних наук і державного управління*. 2018. № 2. С. 67-76.

6. Нестерович В.Ф. Удосконалення правового регулювання проведення громадської експертизи діяльності органів місцевого самоврядування в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2019. № 1. С. 45-54.

7. Федоренко В.Л. Оптимізація моделі захисту прав і свобод людини в Україні: державно-управлінські аспекти. *Публічне адміністрування та практика*. 2014. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2014_2_8.

8. Федоренко В.Л. Конституційне право України: Підручник. К.: Видавництво Ліра-К, 2016. 616 с.

9. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

10. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року: ратифікований Указом Президії Верховної Ради УРСР від 19 грудня 1973 року № 2148-VIII (з двома факультативними протоколами). *Международные акты о правах человека. Сборник документов*. – М.: НОРМА-ИНФРА-М, 1998. С. 53-76.

11. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок від 18 грудня 1979 року: ратифікована УРСР 24 грудня 1980 року (із застереженням). *Международные акты о правах человека. Сборник документов.* – М.: НОРМА-ИНФРА-М, 1998. С. 266-280.

12. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закону України від 8 вересня 2005 року № 2866-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2005. № 52. Ст. 561.

13. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 6 вересня 2012 року № 5207-VI. *Відомості Верховної Ради України.* 2013. № 32. Ст. 412.

14. Про проведення гендерно-правової експертизи: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2006 р. № 504. *Офіційний вісник України.* 2018 р. № 96. ст. 3173.

15. Порядок проведення гендерно-правової експертизи: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2018 р. № 997. *Офіційний вісник України.* 2018 р. № 96. ст. 3173.

REFERENCES:

1. Vitvitskiy S. (2014) Hromadska ekspertyza v umovakh rozvytku hromadianskoho suspilstva [Public expertise in the context of civil society development]. *Yurydychnyi visnyk*, 1, 6-11 [in Ukrainian].

2. Hrytsai I. O. (2018) Pryntsyp hendernoi rivnosti u sotsialno-ekonomichnii sferi na mistsevomu rivni: vitchyzniani ta zarubizhnyi dosvid [The principle of gender equality in socio-economic activities at the local level: domestic and foreign fact]. *Pryvatne ta publichne pravo*, 2, 3-7 [in Ukrainian].

3. Dashkovska O. R. (2014) Henderno-pravova ekspertyza zakonodavstva yak instrument zabezpechennia ravnopravnosti statei [Gender legal expertise as a

tool for gender equality]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia : Yurysprudentsiia*, 10-1(1), 8-10 [in Ukrainian].

4. Nesterovych V.F. (2018) Zmist ta struktura sub'yektyvnoho vyborchoho prava v Ukraini [Content and structure of subjective suffrage in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav.* Spetsial'nyy vypusk, 3, 163-169. [in Ukrainian].

5. Nesterovych V. F. (2018) Konstytutsiino-pravovi vydy hromadskoi ekspertyzy v Ukraini [Constitutional legal types of public examination in Ukraine]. *Ekspert: Paradyhmy yurydychnykh nauk i derzhavnoho upravlinnia*, 2, 67-76 76 [in Ukrainian].

6. Nesterovych V.F. (2018) Zmist ta struktura sub'yektyvnoho vyborchoho prava v Ukraini [Content and structure of subjective suffrage in Ukraine]. *Visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav.* Spetsial'nyy vypusk, 3, 163-169.

7. Fedorenko V.L. (2014) Optyimizatsiya modeli zakhystu prav i svobod lyudyny v Ukraini: derzhavno-upravlins'ki aspekty [Optimization of the model of protection of human rights and freedoms in Ukraine: state-administrative aspects]. *Publichne administruvannya ta praktyka*, 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2014_2_8. [in Ukrainian].

8. Fedorenko V.L. (2016). *Konstytutsiine pravo Ukrainy: Pidruchnyk [Constitutional Law of Ukraine: Textbook]*. Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K [in Ukrainian].

9. Konstytutsiya Ukrainy: pryynyata na p'yatyi sesiyi Verkhovnoyi Rady Ukrainy 28 chervnya 1996 roku [Constitution of Ukraine: adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine on June 28, 1996]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy.* 1996. № 30. St. 141 [in Ukrainian].

10. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava vid 16 hrudnia 1966 roku [International Covenant on Civil and Political Rights of December 16, 1966]: ratyfikovanyi Ukazom Prezydii Verkhovnoi Rady URSR vid 19 hrudnia 1973 roku No 2148-VIII (z dvo-

ma fakultatyvnymy protokolamy) // *Mezhdunarodnye akty o pravakh cheloveka. Sbornyk dokumentov*, 53-76 [in Ukrainian].

11. Konventsiiia pro likvidatsiiu vsikh form dyskryminatsii zhinok vid 18 hrudnia 1979 roku: ratyfikovana URSR 24 hrudnia 1980 roku (iz zasterezhenniam) [Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women dated December 18, 1979]. *Mezhdunarodnye akty o pravakh cheloveka. Sbornyk dokumentov*, 266-280 [in Ukrainian].

12. Pro zabezpechennia rivnykh prav ta mozhlyvostei zhinok i cholovikiv: Zakonu Ukrainy vid 8 veresnia 2005 roku № 2866-IV [On ensuring equal rights and opportunities for women and men: Law of Ukraine of September 8, 2005 No. 2866-IV]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

13. Pro zasady zapobihannia ta protydii dyskryminatsii v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 6

veresnia 2012 roku № 5207-VI [On the principles of preventing and combating discrimination in Ukraine: Law of Ukraine of September 6, 2012 No. 5207-VI]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

14. Pro provedennia henderno-pravovoi ekspertyzy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12 kvitnia 2006 r.№ 504 [On gender and legal expertise: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of April 12, 2006 № 504]. *Ofitsiinyi visnyk Ukraini – Official Bulletin of Ukraine*. Kyiv: Government vyd-vo [in Ukrainian].

15. Poriadok provedennia henderno-pravovoi ekspertyzy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28 lystopada 2018 r. № 997 [Procedure for gender and legal expertise: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 28, 2018 No. 997]. *Ofitsiinyi visnyk Ukraini – Official Bulletin of Ukraine*. Kyiv: Government vyd-vo [in Ukrainian].